

Отримано: 7 лютого 2024 р.

Прорецензовано: 27 лютого 2024 р.

Прийнято до друку: 1 березня 2024 р.

e-mail: m.yanisiv@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0596-395X>

e-mail: bdzilka2@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2974-5324>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-21(89)-7-10

Янісів М. П., Іщук М. М. Поетична лінгводидактика: формування компетенції в англійському монологічному мовленні на основі автентичних поетичних текстів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 21(89). С. 7–10.

УДК: 372.881.111.1

Янісів Михайло Петрович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська Політехніка»
Іщук Мирослава Миколаївна,
старший викладач,
Національний університет «Львівська Політехніка»

ПОЕТИЧНА ЛІНГВОДИДАКТИКА: ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІ В АНГЛІЙСЬКОМУ МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ НА ОСНОВІ АВТЕНТИЧНИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ

У розвідці зазначено, що на початку третього тисячоліття, на противагу ще домінуючій на практиці лінгвоцентричній і текстоцентричній концепції була запропонована Концепція іноземної освіти, методологічною основою якої є пізнання мови через культуру і пізнання культури через мову. Досліджено, що англійськомовний автентичний поетичний текст слугує формуванню компетенції в англійському монологічному мовленні, а також виступає як об'єкт культури та іноземної лінгводидактики. Відзначено, що комунікативний підхід у навчанні іноземних мов збагатився компетентнісним підходом, в якому складовими компонентами комунікативної компетенції визнано мовну/лігвістичну, мовленнєву/дискурсивну/текстову, когнітивну, загальнокультурну, соціокультурну, лінгвосоціокультурну та прагматичну. Акцентовано увагу на тому, що «інформативна конденсованість» та «гіперсемантичність», а також концептуальність, емоційність, образність, ритмічність, мелодійність та милозвучність зумовлюють невичерпні естетичні, пізнавальні, комунікативні, особистісно-ціннісні, мнемонічні, виховні та навчальні можливості автентичного поетичного тексту.

Доведено ефективність використання шедеврів англійськомовної поезії під час формування компетенції в англійському монологічному мовленні на основі автентичних поетичних текстів.

Ключові слова: лінгводидактика, комунікативний підхід компетенція, автентичний, культура, функції іноземного поетичного тексту.

Mykhailo Yanisiv,
Associate professor,
Lviv Polytechnic National University
Myroslava Ishchuk,
Senior lecturer,
Lviv Polytechnic National University

POETIC LINGUISTIC DIDACTICS: COMPETENCE FORMATION, BASED ON AUTHENTIC POETIC TEXTS, IN ENGLISH MONOLOGUE SPEECH

It is marked in the paper that at the beginning of the third millennium, in contrast to the dominant practice of language-centric and text-centric concept, the Concept of foreign education was suggested, methodologically based on acquiring the language through culture and acquiring the culture through the language. It was investigated that an English authentic text provides competence formation in English monologue speech, and also, it is an object of culture and foreign linguistic didactics. It is marked that communicative approach in the foreign language teaching was enriched by competent approach, in which language/linguistic, speech/discourse/text, cognitive, general cultural, socio-cultural and pragmatic parts of communicative competence are considered as its constituent components. It is stressed that "information condensation" and "hyper-semantics", as well as conceptuality, emotionality, imagery, rhythm, melodiousness and euphony provide inexhaustible esthetic, cognitive, communicative, personal-valuable, mnemonic, educational and teaching possibilities of authentic poetic text. Efficiency of English poetry masterpieces application while forming English monologue speech, based on authentic poetic texts, is proved.

Key words: linguistic didactics, communicative approach, competence, authentic, culture, foreign poetic text functions.

Актуальність та постановка проблеми. Кінець другого – початок третього тисячоліття ознаменувався новими концепціями в навчанні іноземних мов. Комунікативний підхід у навчанні іноземних мов збагатився компетентнісним підходом, в якому складовими компонентами комунікативної компетенції визнано мовну/лігвістичну, мовленнєву/дискурсивну/текстову, когнітивну, загальнокультурну, соціокультурну, лінгвосоціокультурну та прагматичну. (Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, 2003). В умовах міжнаціонального спілкування впроваджується концепція діалогу культур і формування міжкультурної комунікативної компетенції на основі інтегрованого оволодіння іноземної мови і культури, зокрема іноземної мови та літератури.

У методиці навчання іноземних мов, в Україні, наприкінці другого – початку третього тисячоліття, на противагу ще домінуючій на практиці лінгвоцентричній і текстоцентричній концепції була запропонована Концепція іноземної освіти, методологічною основою якої є пізнання мови через культуру і пізнання культури через мову (Пассов, 2000), а також викристалізується соціокультурний підхід, метою якого є формування соціокультурної комунікативної компетенції, які,

свою чергою, активно розвиваються в новітніх дослідженнях. Хоч багато дослідників обмежують культурологічний підхід у навчанні іноземних мов соціокультурними аспектами спілкування, під якими розуміють переважно соціальні норми мовної поведінки, культура народу, що є серцевиною міжкультурного спілкування, має набагато ширший зміст. Культура – це передусім джерело духовних, моральних, інтелектуальних та естетичних цінностей народу-носія і творця мови, і в цьому сенсі оволодіння іноземною мовою неможливе без вивчення автентичних художніх і поетичних творів (АХТ і АПТ), визнаних пам'ятниками національної мови і культури, що входять до її золотого фонду.

Треба відзначити, що під час оволодіння іноземних мов у лінгвістичних ВНЗ вивчення іншомовної художньої літератури займає належне місце. Проте на практиці, методика роботи над АХТ має чимало недоліків і з них, чи не найбільшим є формальний підхід до вибору студентами і викладачами АХТ, при якому опрацьовуються малохудожні твори, а шедеври світової і національної літератури і культури ігноруються. Однак, постійне читання автентичної художньої прози навіть невисокої художньої цінності приносить свої практичні результати, в той час як робота над автентичною поезією на заняттях з практики мовлення майже не ведеться, за винятком її використання на заняттях з практичної фонетики і тільки з метою вдосконалення фонетичних навичок, здебільшого на початковому ступені навчання.

Причина недостатньої уваги до роботи над АПТ в навчальному процесі з іноземних мов у вищому мовному закладі, як і недостатньої розробленості методики роботи над ним, зокрема в кінцевій фазі підготовки монологічного висловлювання як результату читання та аналізу автентичного поетичного тексту вбачається передусім в ігноруванні сутнісного змісту поезії і поетичного мовлення, особливості яких переважно зводять до фоніки, метрики, стилістики і римування.

Мета статті – проаналізувати формування компетенції в англійському монологічному мовленні як складової іншомовної комунікативної діяльності філолога з точки зору англійської поетичної лінгводидактики.

Основний виклад матеріалу. Іншомовна художня література є постійним об'єктом наукових досліджень, а відтак в цій ділянці методичної науки, час від часу, з'являються ґрунтовні розробки щодо її вивчення хоча вони стосуються більше початкового і середнього ступеня навчання у мовному ВНЗ (Е. Вільялон, Т. Вініковецька, С. Дупленко, В. Матвейченко, Н. Яковенко). Що ж до іншомовної поезії, то на практиці в лінгвістичних ВНЗ і факультетах іноземної філології її вивчають фрагментарно та епізодично, а в Програмі з англійської мови для професійного спілкування відсутня настанова про обов'язкове й системне вивчення автентичної поезії; не здійснено відбір шедеврів англійської та американської поезії для вищого лінгвістичного закладу, відсутні вказівки щодо цілей, змісту і методики роботи над автентичними поетичними творами від початкового до завершального ступеня навчання. В той же час Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти закликають викладачів іноземних мов до естетичного використання мови в її образній, художній і поетичній формі, звертаючи увагу, по – перше, на те, що “навчання літератури слугує набагато більшій кількості освітніх цілей – інтелектуальних, моральних, емоційних, лінгвістичних та культурних, ніж чисто естетичній меті”, а по-друге, що “національна та регіональна література різних народів робить великий внесок до європейської культурної спадщини”, що вважається Радою Європи «цінним спільним джерелом для її захисту і розвитку”. В цьому документі неодноразово згадуються поетичні віршовані твори як об'єкт формування рецептивної і продуктивної комунікативної, соціокультурної, дискурсивної і прагматичної компетенції. Незважаючи на ці вказівки, в методичній науці навчання іноземних мов, в лінгвістичному закладі немає розробленої системи роботи над АПТ як важливої частини національної культури, мови і літератури, яка включала б покрокове його вивчення – від читання і аналізу поетичного тексту до усіх видів комунікативної діяльності, зокрема монологічного висловлювання про нього іноземною мовою.

Проте не можна стверджувати, що питання використання автентичної поезії цілком залишалося поза увагою науково-методичних досліджень. Вони стосувалися основним чином загальноосвітньої школи, гімназій і ліцеїв та початкового ступеня навчання мовних факультетів (Л. Жданова, І. Камасва, А. Подосиннікова, Н. Андронік, Д. Цикалов, І. Ріске). Стосовно старшого ступеня навчання майбутніх філологів єдиним винятком є ґрунтовне дослідження проблеми читання та аналізу поетичних творів для в'єтнамських студентів (Н. Ань), в якому практична частина з англійської поезії залишилася майже не розробленою. Треба зазначити, що у фокусі уваги наукових досліджень перебуває в основному проблема читання й розуміння автентичних поетичних творів, рідше їх аналіз та інтерпретація. Проблема висловлювання результату читання і розуміння, аналізу та інтерпретації АПТ на старшому ступені навчання лінгвістичного ВНЗ не досліджувалася.

Беручи до уваги, з одного боку, такі особливості поетичних творів, як висока концентрація смислу, емоційність, образність, а з другого – їх лінгво-стилістичну і римо-ритмічну обробку, які мають яскраво виражені стимуляційно-спонукальну, актуалізаційну та еталонну функції (Смелякова, 1993), недостатнє використання пізнавально-виховного, особистісно-розвивального, емоційно-естетичного та лінгво-дидактичного потенціалу автентичної поезії не можна виправдати ні труднощами її образного мовлення чи версифікації, ні її високим стилем чи ідеалізацією реальної дійсності, як це доводиться чути в поясненнях студентів і викладачів.

Тим часом філософська герменевтика минулого століття розкрила глибинну сутність поезії як засобу пізнання та естетичного вираження екзистенційної сутності людського буття (Гайдеггер, 1996), на основі якої поезія визнана мірою людської доброти і людяності (Гайдеггер, 2006), методом пошуку істини (Гадамер, 2001) і парадигмою сучасності (Гадамер, 1991), початком існування культури та її естетичною онтологією, а також екзистенційно-естетичним методом художнього пізнання (Ящук, 1998) і засобом формування життєвої компетентності (Коваленко, 2012). Це ставить вивчення поезії на провідне місце у змісті загальної та іншомовної освіти як моделі світової і національної культури.

Однак слід звернути увагу на те, що частка поезії в золотому фонді культурного і літературного надбання людства і кожного народу не менша від художньої прози, проте порівняно з її значенням у національній і світовій культурі автентична поезія цілком необґрунтовано займає ще дуже незначне місце в підготовці високоосвіченого філолога, хоч саме поезія визнана вершиною красного письменства і “вищою формою літературного мовлення” (Гадамер, 2001), а за словами англійського письменника Джона Фаулза, “навіть тепер в більшій мірі, ніж будь-яке інше мистецтво, залишається душею нації, її неповторною тайною, її святаю святих” (Цит. за Л. П. Смеляковою 1992:58). Недооцінювати чи й ігнорувати такий пласт культури неприпустимо і недоцільно. Необхідно визнати, що володіння іншомовною культурою не є повноцінним і повним без всесвітньовідомих АПТ, зміст яких акумулює глибинну життєву мудрість нації і людства. Завдяки емоційним та

образним особливостям поетичного твору його інформація не лише засвоюється, а й переживається як власний досвід читача, при цьому її опанування значно полегшується завдяки можливості наочно уявити інтелектуально складний, абстрактний і філософський зміст в образній формі. Крім цього, завдяки естетичній насолоді від духовної краси ідеалів, які виражені у поезії, а також ритмічності, мелодійності та милозвучності АПТ, складний і напружений процес навчання іноземної мови на основі автентичної поезії перетворюється в естетичне та інтелектуальне задоволення і, легко долаючи комунікативні, інформаційні, лінгво-стилістичні та психологічні бар'єри, стає комфортним і привабливим для молоді, поглиблюючи при цьому їхній інтелектуальний, емоційний, моральний та естетичний розвиток.

Новітні дослідження поетичного дискурсу визнають, що буття людини в світі найбільш яскраво і повно виражає себе в поетичній творчості завдяки тому, що поезія мислить не раціонально, як наука чи філософія, а "сутнісно, емпатійно і фасетно" (Лотман, 1996), тобто, концептуально, емоційно та образно. Поезія виступає найбільш природним для людини способом пізнання і вираження сутності людського буття завдяки тому, що при високій концентрації екзистенційного змісту поетичний дискурс не позбавлений емоційних та естетичних чинників (відсутність яких характерна для побутового, а також наукового і філософського дискурсу), а саме ці чинники виступають важливими стимулами людського пізнання. Як універсальне джерело смислів буття світу і людини, їхнє естетичне переживання і вираження в поетичному слові, поезія виражає людський досвід і, таким чином, стає невід'ємною частиною сутності як Абсолютної Істини, а отже, так і найвищих життєвих цінностей людини та Ідеалу тобто того, яким повинно бути людське буття і людина в ньому задля її особистого і вселюдського блага. Поетичні тексти у формі хрестоматійних віршів, текстів пісень, любовних зізнань, святкових привітань є важливою і невід'ємною частиною культури і людського буття. Найвидатніші з поетичних текстів зберігаються в культурній пам'яті людства і нації, а також у свідомості кожного індивіда принаймні у формі шкільного знання про їхнє існування і виступають носіями концептуальних ідей національної і світової гуманітарної думки, які формують у сучасної людини уявлення про навколишній світ і людське буття в ньому.

Дослідники сучасної теорії поезії визнають, що досі не існує цілісного уявлення про поетичний дискурс, як в культурі так і в науці. Визначаючи особливість і специфічність поетичного дискурсу, його "інформативну конденсованість" та "гіперсемантичність" (Лотман, 1996) науковці констатують, що він важко піддається об'єктивному опису як науковий об'єкт. Спроби це зробити не зменшуються на протязі всієї історії людства через, з одного боку, онтологічну потребу осмислення його неординарної сутності і місця в історії людської культури, а з другого боку, комунікативну діяльність людини з часу появи людської цивілізації і до нинішніх днів, як у діахронії, так і синхронії світового і національного літературного і культурного процесу. Новітні дослідження поетичного дискурсу виявляють його нові дистинктивні характеристики і функції, найважливішою з яких виступає заперечення нормативного дискурсу або перехід до іншості, тобто актуалізацію інакшості порівняно з побутовою чи художньою прозою. Ця риса виявляє себе в іномовності, образності, символічності, імпліцитності, засобах поетичної експресивності через механізми образного і виражального перетворення в "дивне" (Арістотель, 2007), незвичайне, утаємничене, чарівне, естетичне, ідеальне, прекрасне. Це зумовлює постійне оновлення тематики, проблематики, змісту і смислу, образів, мовних і версифікаційних засобів поетичного дискурсу. Завдяки цим особливостям поезії, робота над загальновідомими АПТ дає можливість зробити значний внесок у підготовку високоосвіченого філолога – вчителя іноземної мови і літератури та його формування як іномовної і, отже, в цілому всесторонньо розвинутої особистості; прилучити майбутніх учителів-філологів до загальнолюдських, національних і духовних цінностей народу-носія мови, розвивати вміння розуміння, аналізу та інтерпретації автентичних поетичних творів, збагачувати предметно-логічний зміст мовлення, вдосконалювати мовне, мовленнєве і стилістичне оформлення підготовлених і непідготовлених висловлювань студентів на основі АПТ, підтримувати, безперервно вдосконалювати і поглиблювати рівень практичного володіння іноземною мовою за відсутності іноземномовного середовища.

Тривалий час наукові дослідження поетичного дискурсу стосувалися лише його лінгвістичного і текстологічного аспектів, що стало однією з причин переважання в навчальному процесі з іноземних мов вербального лінгвоцентричного підходу до текстового матеріалу як художнього, так і поетичного, наслідком якого є недостатня увага до ідейно-естетичного змісту і культурної цінності автентичного літературного твору, при якому художній і поетичний текст розглядається як засіб оволодіння мовним матеріалом, а не як засіб пізнання екзистенційної сутності людського буття, духовних цінностей культури іншого народу через його мову та зразок найвищого рівня естетики і культури мовлення. Це приводить до "затяжної кризи змісту" (Гурвіч, 1980) і спаду інтересу до вивчення іноземної мови на старших курсах через недостатність мотивації глибокого і системного вивчення видатних автентичних художніх і поетичних творів, відсутність поетапного ускладнення змісту і форми мовленнєвої діяльності на старшому ступені навчання, а також прогресу в інтелектуальному, культурному і мовному розвитку студентів старших курсів. Аналіз всіх складових поетичного дискурсу як цілісного комунікативного, культурного, духовного, естетичного і лінгвістичного явища – змісту і форми, структури і мови, тобто сутнісних і формальних характеристик дає змогу методично переосмислити його як цілісну систему з метою проєктування корпусу автентичного поетичного матеріалу і комплексу вправ, здатних забезпечити його глибоке розуміння та інтерпретацію майбутніми філологами в іноземномовному монологічному висловлюванні про ПТ як результат його адекватного і творчого розуміння.

Доводиться визнати, що для вищих мовних закладів характерним є несистемний і випадковий відбір як художніх, так і поетичних автентичних творів, який не враховує їхні якісні і кількісні характеристики, культурну і мовну цінність, пізнавальний, загальноосвітній, розвивальний і лінгво-дидактичний потенціал, що відповідає цілям підготовки високоосвіченого філолога-вчителя іноземної мови і літератури. Відсутня і система роботи над автентичними поетичними творами, яка забезпечує їх поетапне і ґрунтовне вивчення від розуміння загального змісту в ознайомлювальному читанні до детального осмислення у вдумливому читанні, а далі через системний аналіз всіх рівнів твору до поглибленого розуміння та інтерпретації ідейно-естетичного змісту АПТ в аргументованих монологічних висловлюваннях, які є основою формування компетенції монологічного мовлення студентів-філологів на базі автентичних поетичних творів. Викладене дає підстави говорити про необхідність іноземної і зокрема англійської поетичної лінгводидактики як науки і дисципліни, метою якої є інтенсивне формування всіх компонентів іноземномовної комунікативної компетенції майбутніх філологів на основі автентичних поетичних творів. Першим кроком до її створення повинен стати науково обґрунтований відбір найвидатніших

поетичних творів всесвітньовідомих поетів провідних європейських мов і літератур, які вивчають на факультетах іноземної філології, і в першу чергу англійської, що все більше утверджується як універсальна всесвітня мова. Тут доречно нагадати слова Т. Еліота з трактату “Призначення поезії”, що “Англія з усіх мистецтв найбільшого успіху досягла в поезії” (Еліот, 1996).

Іншомовна чи англomовна поетична лінгводидактика як наука і навчальна дисципліна має за мету відбір шедеврів автентичної поезії та укладання комплексу рецептивних когнітивно-комунікативних інтерпретаційних вправ для формування рецептивно-інтерпретаційної когнітивно-комунікативної компетенції, необхідної для ознайомлювального та поглибленого детального читання АПТ, продуктивних аналітико-інтерпретаційних когнітивно-комунікативних вправ для формування аналітико-інтерпретаційної когнітивно-комунікативної компетенції, необхідної для аналітичного читання та інтерпретаційно-дискурсивних когнітивно-комунікативних вправ для формування продуктивної інтерпретаційно-дискурсивної когнітивно-комунікативної компетенції, необхідної для екстеріоризації та об’єктивації результатів читання, розуміння, аналізу та інтерпретації АПТ в монологічному висловлюванні про твір. Він може стати основою для участі студентів старшого ступеня навчання у його колективному обговоренні чи дискусії на практичному чи семінарському занятті з англійської мови та літератури, виступу на науковій чи методичній конференції. Першим кроком для створення англійської поетичної дидактики повинен стати науково обґрунтований відбір автентичних поетичних текстів для формування всіх видів комунікативної компетенції в англійському мовленні і, в першу чергу, монологічному. На наступному етапі доцільно ознайомитися із автентичними аналізами видатних поетичних творів англійської поезії. Ознайомлення майбутніх філологів з комплексним аналізом та інтерпретацією дібраних творів, виконаними фахівцями-філологами – носіями мови, може стати перехідним етапом від розвитку вмінь репродукції автентичного аналізу поетичного твору в оригіналі до етапу розвитку продуктивних умінь самостійного аналізу та інтерпретації АПТ за допомогою спеціального комплексу пізнавально-комунікативних рецептивно-когнітивних, аналітико-інтерпретаційних та дискурсивно-інтерпретаційних вправ.

Перспектива використання результатів дослідження. Вищесказане дає підставу зазначити необхідність подальшого дослідження англійськомовної поетичної лінгводидактики, що, своєю чергою, дозволить доповнити ситуаційно-комунікативний підхід навчання іноземних мов соціокультурологічною парадигмою на старшому ступені навчання у ВНЗ.

Література:

1. Арістотель. Поетика. *Античні поетики* / упоряд. М. Борецький, В. Зварич. К.: Грамота, 2007. С. 27–65
2. Гадамер Г.- Г. Герменевтика і поетика. *Вибрані твори* / пер. з нім. К.: Юніверс, 2001. 288 с.
3. Гайдеггер Г. Гейдерлін і сутність поезії. *Антологія світової літературно-критичної думки*. Львів: Літопис, 1996. С. 198–207.
4. Гайдеггер Г. Навіщо поети / Антологія світової літературно-критичної думки. Львів: Літопис, 1996. С. 180–197.
5. Гегель Г. Ф. Естетика в 4 т. М.: Искусство, 1969. Т. 3. 623 с.
6. Гурвіч П. Б. Теорія і практика експеримента в методиці навчання іноземних мов. Володимир: Видавництво держ. пед. ін-ту. 1980. 104 с.
7. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Николаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
8. Кант І. Собр. соч. в 8 т. Т. 5. М., 1994. 414 с.
9. Коваленко О. М. Формування життєвої компетентності учнів на уроках української літератури. *Таврійський вісник освіти*. 2012. С. 243 с.
10. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста. СПб., 1996. 846 с.
11. Пассов, Е. І. 2000. <https://crafta.ua/lots/6538599774-passov-ei-kommunikativnyy-metod-obucheniya-inoazychnomu-govoreniyu>
12. Потебня О. О. Естетика і поетика слова: збірник. / упоряд., вступ. ст., приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодної. К.: Мистецтво, 1985. 302 с.
13. Псевдо-Лонгін. Про високе. Гораций / упоряд. М. Борецький, В. Зварич. К.: Грамота, 2007. С. 73–125
14. Смелякова Л. П. Художественный текст в обучении иностранным языкам в языковом вузе. (Теория и практика отбора): монографія. СПб: Образование, 1992. 142 с.
15. Ціцерон М. Т. Тускуланські бесіди. Про обов’язки / Марк Туллій Ціцерон : пер. з латини Володимир Литвинов. Львів Видавництво Апріорі, 2021. 440 с.
16. Ящук Ж. М. Екзистенційність як художньо-естетичний метод в українській літературі ХХ століття: автореф. дис....канд. філос. наук.: К., 1998. 18 с.
17. Якобсон Р. Лінгвістика і поетика поезії. *Антологія світової літературно-критичної думки*. Львів: Літопис, 1996. С. 357–377.
18. Янісів М. П., Іщук М. М. Автентичний поетичний текст як об’єкт культури та іншомовної лінгводидактики. Серія “Філологія”. Науковий журнал. Острог, 2023. Вип. 17(85). С.19–24.